

Бодрова Д.В.

*аспірант кафедри економічної теорії, макро- та мікроекономіки,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

ІНСТИТУЦІЙНІ ЧИННИКИ НЕОІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗРУШЕНЬ

Стаття присвячена з'ясуванню інституціональних чинників і передумов неоіндустріального розвитку як підґрунтя модернізації національної економіки в умовах глобальних зрушень. Проведено аналіз сучасного стану структурного розвитку промисловості України. Розглянуто його деформації і диспропорції, тенденції до деіндустріалізації. Обґрунтовано об'єктивну необхідність нової індустріалізації для подолання глибокої фінансово-економічної, структурно-інституціональної кризи і виведення економіки України на траєкторію сталого інноваційного розвитку.

Ключові слова: неоіндустріалізація, інституціоналізація, інституційні чинники, інноваційний розвиток, промисловість, глобальна криза, структурні зрушення, державна політика, державне регулювання.

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ФАКТОРЫ НЕОИНДУСТРИАЛИЗАЦИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНЫХ СДВИГОВ

Бодрова Д.В.

Статья посвящена выяснению институциональных факторов и предпосылок неоиндустриального развития как основы модернизации национальной экономики в условиях глобальных сдвигов. Проведен анализ современного состояния структурного развития промышленности Украины. Рассмотрены его деформации и диспропорции, тенденции к деиндустриализации. Обоснована объективную необходимость новой индустриализации для преодоления глубокого финансово-экономического, структурного-институционального кризиса и вывода экономики Украины на траекторию устойчивого инновационного развития.

Ключевые слова: неоиндустриализация, институционализация, институциональные факторы, инновационное развитие, промышленность, глобальный кризис, структурные сдвиги, государственная политика, государственное регулирование.

INSTITUTIONAL FACTORS OF THE NEO-INDUSTRIALIZATION OF THE NATIONAL ECONOMY UNDER GLOBAL CHANGES

Bodrova D.

The article is devoted to clarifying the institutional factors and preconditions of neoindustrial development as the basis for modernizing the national economy in the context of global changes. The current state of the structural development of the Ukrainian industry, its deformations and disproportions, and the trend towards de-industrialization are analyzed. The objective necessity of a new industrialization for overcoming the deep financial-economic, structural-institutional crisis and the bringing of the Ukrainian economy to the trajectory of sustainable innovation development are substantiated.

Keywords: neoindustrialization, institutionalization, institutional factors, innovative development, industry, global crisis, structural changes, public policy, government regulation.

Постановка проблеми. Світова економічна криза 2007-2008 рр., яка і понині продовжується у вигляді W-рецесії, має надзвичайно негативні соціально-економічні, політичні і геополітичні наслідки для всіх без винятку країн. Але найбільш вразливим до них виявилися країни з емерджентними господарськими системами, які знаходилися на шляху перебудови своєї національної економіки з метою забезпечення прориву до гідної частки світового доходу. Все не могло не позначитися на соціогосподарському розвитку України, яка поступово, але неухильно втрачала свої конкурентні переваги з 90-х рр. 20 століття у вигляді дешевих енергоносіїв, висококваліфікованої робочої сили, транзитних переваг тощо. До цього додалися накопичений державний борг, високий рівень корупції з тінізацією економіки, боротьба з сепаратизмом, величезні людські, матеріальні і тимчасові територіальні втрати.

Протягом 1990-2016 рр. не було досягнуто жодної макроекономічної у стратегічному вимірі мети розвитку, постійно погіршувались показники ефективності функціонування економіки внаслідок старіння основного капіталу, втечі інвестиційного капіталу за кордон, непривабливості українського ринку для іноземного капіталу, відтоку наукових і висококваліфікованих робітничих кадрів.

Провідні країни світу, активно використовують економічні можливості та формують постіндустріальне суспільство, а промисловість в Україні, що відповідає третьому та четвертому технологічному укладам базується переважно на традиційних технологіях, які почали використовувати на ранніх стадіях індустріалізації. Неефективною залишається галузева структура промислового виробництва. Більш як 2/3 загального обсягу промислової продукції припадає на галузі, що виробляють сировину, матеріали та енергетичні ресурси [1, с. 226]. Високі показники зростання динаміки обсягу виробництва машинобудівних підприємств України у 2000-2007 рр., ймовірно всього, були досягнуті не завдяки значним якісним змінам у складі їх структурного потенціалу. При сприятливій економічній кон'юнктури 2000-2007 рр., зумовленій загальним економічним зростанням і, як наслідок, підвищеним попитом на засоби виробництва, машинобудування України розвивалась високими темпами, навіть кращими, ніж промисловість в цілому. У 2009 р. показники машинобудування в Україні та промисловості значно погіршились. У порівнянні з попереднім 2008 р. індекс виробництва машинобудівної продукції склав 54,9%, з чого можна зробити висновок що обсяг виробництва продукції у машинобудуванні зменшився майже вдвічі, у промисловості в цілому індекс погіршився на 15,4% (з 95% до 79,4%). При цьому високі темпи зростання машинобудування практично не вплинули на показники ефективності галузі. Основними причинами погіршення обсягів виробництва можна вважати зниження попиту на промислову та машинобудівну продукцію на внутрішньому ринку, що пов'язано зі скороченням купівельної спроможності споживачів в Україні, відсутністю обігових коштів для розвитку виробництва та зниженням активності світової інвестиційної діяльності [1, с. 227]. За прогнозами національних та світових експертів цей спад триватиме до 2017 р. Наведені цифри є яскравим свідченням серйозних проблем, які виникли у промисловому секторі національної економіки. Експортосировинний тип розвитку, який спостерігався в Україні впродовж десятиліття, вичерпав себе через падіння зовнішнього попиту на металургійну продукцію. Країна опинилася перед нагальною необхідністю переходу на інвестиційно-інноваційний тип розвитку. Останній потребує формування диверсифікованої структури, в основі якої будуть знаходитися високотехнологічні галузі. У середньостроковій і довгостроковій перспективі розвиток цих галузей є фактично безальтернативним і дозволить зменшити залежність національної економіки від спрямованості її експорту та забезпечити технологічний прорив у структурі промислового виробництва. Однак глибокі структурні зрушення на користь наукомістких галузей можливі лише за нової індустріалізації країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми реіндустріалізації, нової промислової революції, неоіндустріалізації широко обговорюються як у країнах із розвинутою ринковою економікою (США, ЄС, Японія), так і в країнах, які розвиваються, та в країнах пострадянського простору (Росія, Україна, Казахстан). Зокрема, у 2012 р. було опубліковано роботу американського вченого П. Марша «Нова промислова революція: споживачі, глобалізація, кінець масового виробництва» (Financial Times Levelling out: emerging markets and the New Industrial Revolution by Peter Marsh, London, 2012), яка викликала резонанс у науковому та політичному світі. У цій роботі П. Марш висловлює точку зору, що та економічна модель, за якою американці та європейці купують китайські товари на гроші, позичені у всього світу, догорає на очах усієї планети. На порядку денному стоїть нова модель, яка передбачає блискуче економічне майбутнє розвинутих країн та країн, які здійснюють структурні реформи на основі неоіндустріальних процесів. В українській науці про необхідність розвитку промисловості на новій технологічній основі заявляють такі вчені, як Ю. Бажал, О. Білорус, В. Геєць, А. Задоя, Е. Прушківська, Д. Турко, Л. Федулова, Л. Шинкарук, А. Чухно [2-5; 7; 9].

На наш погляд, такі тенденції не повинні розглядатися як «крок назад» у прогресивному розвитку. Цивілізаційний рух суспільства передбачає процеси деіндустріалізації, тобто зменшення питомої ваги вторинного сектору і домінування третинного сектору. Як зазначав український учений А. Чухно, рух до постіндустріального суспільства відбувається «...не через вигадану деіндустріалізацію, а завдяки науково-технологічному прогресу, структурній перебудові матеріального виробництва, зростанню продуктивності праці, скороченню зайнятості з одночасним переміщенням робочої сили у сферу послуг, швидкому зростанню та вдосконаленню цієї сфери» [4, с. 47]. Тобто процеси деіндустріалізації передбачали формування постіндустріального суспільства на основі високотехнологічних галузей. До речі, й у розвинених країнах цей процес упритул до 90-х рр. 20 ст. відбувався саме таким шляхом. На основі цього підходу формувалася «економіка знань», тобто розвиток 4-го і 5-го укладів, хоча в подальшому процеси глобалізації внесли зміни, перемістивши основне промислове виробництво до країн, які розвиваються.

Мета статті. Метою статті є з'ясування основних інституціональних чинників та передумов неоіндустріального розвитку як підґрунтя модернізації національної економіки в умовах глобальних структурних змін.

Виклад основних результатів дослідження. Для України, як і для інших країн з емерджентними економічними системами, постіндустріальна стадія розвитку – це високорозвинена економіка, яку потрібно вибудувати на основі високих технологій. Тому на початкових етапах її формування об'єктивно необхідним є процес неоіндустріалізації. Варто наголосити, що це не повернення до нижчого цивілізаційного руху, а розвиток за принципами гегелівської філософії «крок назад для руху вперед».

З економічної точки зору «неоіндустріалізація» або «нова індустріалізація» – явище, що сприяє оновленому розвитку продуктивних сил на основі високотехнологічних та наукомістких процесів виробництва, підґрунтям для якого є нове інституціональне середовище [5, с. 191–197]. Неоіндустріалізацію можна розглядати не тільки як явище, але і як процес, що має певну мету, методи, темпи, джерела та соціально-економічні наслідки, які потребують окремого ґрунтовного дослідження.

Для розуміння неоіндустріалізації виникає необхідність її аналізу в контексті інституціоналізації зазначених вище процесів, яка пройшла певні закономірні етапи. Історично визначено, що процеси індустріалізації завершилися в Україні до середини 20 ст. Однак більш чіткі часові межі відсутні. Загальноприйнято вважати завершення індустріалізації тоді, коли міське населення домінує над сільським. Наступним цивілізаційним етапом стає вже формування постіндустріального суспільства, в якому зайнятість починає переважати в третинному секторі економіки.

В Україні цей процес збільшення кількості зайнятих почався ще за часів адміністративно-командної економіки. Але суттєві зрушення в національній економіці ми спостерігаємо вже в період формування ринкової економіки, тобто зайнятість починає збільшуватися у третинному секторі, змінюючи загальну структуру економіки.

Цілком слушною у цьому зв'язку є точка зору теоретиків постіндустріального суспільства, які доводять, що одним із чинників збільшення частки третинного сектору в загальній структурі національної економіки у трансформаційний період виступають процеси деіндустріалізації. З цим можна погодитися, але за умови, що процеси деіндустріалізації в країнах з емерджентною економікою мають свої особливості. Поширеним визначенням деіндустріалізації є розуміння її як об'єктивного процесу, що відбувається внаслідок зменшення частки вторинного сектору у загальній структурі.

Р. Роуторн розкриває дуальність деіндустріалізації з точки зору позитивного та негативного процесу [6]. До позитивних рис деіндустріалізації він відносить збільшення третинного сектору (розвиток сфери послуг, економіки знань, збільшення зайнятості в третинному секторі), що характеризує рух до постіндустріального суспільства, а до негативних – те, що цей процес пов'язаний із економічними кризами. У постіндустріальних країнах процеси деіндустріалізації відбувалися шляхом паралельного формування високотехнологічних галузей вторинного та третинного секторів і відповідно збільшення зайнятості у третинному секторі, а також шляхом «винесення» промислового сектору в нові індустріальні країни, що здетонувало структурні диспропорції в національних економіках. Глобальна криза поглибила ці процеси і змусила по-новому подивитися на роль промисловості в національній економіці. Однак зміни в структурі вітчизняної промисловості за 1991–2015 рр. свідчать про поглиблення диспропорцій ще рядянської доби та зростання частки металургії й енергетики (за винятком останніх трьох років) із значним зменшенням частки оброблювальних галузей.

Глобалізація світового господарства, нові інтеграційні зв'язки та вихід на зовнішні ринки призвів до зростання частки сировинних галузей у міжгалузевій структурі за ВДВ, але зайнятість у цих галузях збільшувалася повільніше, ніж обсяг виробництва. Цю ситуацію з економічної точки зору можна трактувати як позитивну, оскільки збільшення обсягу виробництва та зростання зайнятості нижчими темпами у вторинному секторі відбувається внаслідок підвищення продуктивності праці. Але в українській економіці ця закономірність порушувалася, оскільки чинники, які призводять до підвищення продуктивності праці (науково-технічний прогрес, інновації, новітні технології), на той час практично не використовувалися. Сировинні галузі є найбільш інертними до сприйняття новітніх технологій.

Галузі, що забезпечують споживчий попит і є найбільш працепоглинаючими, зазнали значного спаду через імпорт. Тільки в 1998 р. намітилася прогресивна тенденція щодо витіснення імпорту та покращення стану зайнятості в цих галузях. Переважання в структурі національної економіки галузей сировинного напрямку призвело до того, що економічне зростання відбувалося, а економічного розвитку як такого не було, оскільки його забезпечують галузі наукомісткі та високотехнологічні, що і продемонструвала криза 2007–2008 рр. та її подальший перебіг в Україні.

За таких обставин назріла нагальна потреба в проведенні диверсифікації та модернізації національної економіки шляхом активної державної політики через глибокі інституціональні зміни, забезпечення нової інноваційно спрямованої інституційної матриці необхідних перетворень. У світовій практиці відомі два шляхи галузевої диверсифікації: природна і державна (зміна структури економіки під впливом інституціональної політики).

Що стосується України, то диверсифікація національної економіки відбувалася здебільшого під впливом держави, особливо в адміністративно-командній економіці. Природної диверсифі-

кації фактично не відбувалося. У зв'язку з об'єктивним процесом формування ринкової економіки сировинна спрямованість поглибилася. У сфері високотехнологічних галузей структурні диспропорції поглибились, що є проявом попереднього розвитку і екстраполюють на сучасність. В сучасних умовах роль держави в проведенні політики диверсифікації залишається визначальною. Прикладом поєднання природної і державної політики диверсифікації виступають розвинені країни, де роль держави в різні історичні періоди могла домінувати або стрімко зменшуватися. В цих країнах на сучасному етапі здійснюється диверсифікація економіки на користь інноваційних секторів, які є складовою «економіки знань». Стимулювання інноваційного розвитку в країнах ЄС, США та Японії відбувається шляхом державної підтримки, а також різних суспільних організацій. Державна підтримка довгострокових наукомістких проектів здійснюється шляхом субсидій, запозичень та пільгових кредитів.

В інноваційному розвитку особливу роль відіграє оброблювальна промисловість, яка забезпечує високотехнологічне функціонування суміжних галузей національної економіки. Для порівняння візьмемо оброблювальну промисловість США. Зокрема, за розрахунками Національної Асоціації оброблювальної промисловості США, продаж на один долар промислової продукції спричинює додаткове економічне зростання на 1,37 доларів – це найбільший мультиплікативний ефект в економіці. Український економіст В. Геєць, досліджуючи стратегії поєднання глобального та національного розвитку на прикладі Канади, доводить, що для поширення інновацій необхідною умовою є високорозвинена і високотехнологічна промисловість, готова до їх тиражування. Високорозвинені країни створюють інноваційні організації, які мають безпосередній напрямок «наука-виробництво» [7, с. 480].

В Україні фінансування наукових та науково-технічних розробок не набуло прогресивних форм, які б дозволили здійснити прорив у розвитку виробництва. Значна частка фінансування у 1995–2015 рр. здійснювалася за рахунок держбюджету та коштів замовників підприємств, організацій України, які склали у 2015 р. відповідно 34,8% та 20,1% (табл. 1).

Таблиця 1. Джерела фінансування наукових та науково-технічних робіт у 1995–2015 рр. (у відсотках)

Усього	1995	2000	2005	2010	2011	2013	2014	2015
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100%
держбюджету	37,6%	30,0%	33,2%	41,2%	40,2%	42,9%	39,3%	34,8%
кошти місцевих бюджетів	-	-	0,5%	0,3%	0,3%	0,3%	-	-
кошти фондів спеціального призначення	8,3%	0,9%	0,5%	0,5%	0,2%	0,2%	-	-
власних коштів	2,2%	3,0%	6,6%	9,7%	8,8%	13,1%	18,7%	24,6%
коштів замовників підприємств, організацій України	35,8%	38,4%	32,6%	21,8%	23,8%	20,7%	20,8%	20,1%
іноземних держав	15,6%	23,3%	24,4%	25,7%	25,8%	21,6%	19,8%	18,2%
інших джерел	0,5%	4,4%	2,3%	0,8%	0,9%	1,2%	1,4%	2,3%

Джерело: складено автором за даними: [10]

Недостатнє фінансове забезпечення негативно позначається на загальних темпах впровадження прогресивної техніки та споживання в економіці інноваційної продукції. У доповіді ЮНЕСКО щодо розвитку світової науки (UNESCO Science Report: towards 2030), зазначається, що зростання коштів на науку з 2007 по 2013 роки становить 30,7%, тоді як зростання глобаль-

ного ВВП складає 20%. За цей час у світі на 21% зросла кількість дослідників та на 23% – наукових публікацій.

Отже, випереджаюче збільшення видатків на науку розвиненими країнами світу забезпечує на 80 – 90% зростання їх ВВП (Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Про стан та проблеми фінансування освіти і науки в Україні» від 16.12.2016 р., № 5540) . У той же час, наукоємність ВВП в Україні за роки незалежності скоротилась у 4 рази і у 2015 р. становила 0,6%. З урахуванням високого рівня тінізації української економіки наукоємність не перевищує 0,4% ВВП. Водночас світова тенденція полягає у неухильному зростанні наукоємності ВВП (його загальносвітове значення збільшилось з 2,1% у 2000 р. до 2,4% у 2014 р., а в Республіці Корея, наприклад, – з 2,3% до 4,3%). Україна має чи не найнижчі показники витрат на одного науковця не тільки серед європейських держав, але й серед африканських країн, які починають свій науково-технологічний розвиток і ще не накопичили науковий потенціал рівня України.

Все це суперечить зобов'язанням, які взяла Україна, підписавши Угоду про співпрацю з ЄС. Адже стаття 374 цієї Угоди проголошує: «Сторони розвивають та посилюють наукове та технологічне співробітництво з метою як наукового розвитку як такого, так і зміцнення свого наукового потенціалу для вирішення національних та глобальних викликів... Врешті-решт Сторони розвивають свій науковий потенціал з метою дотримання глобальної відповідальності та зобов'язань у таких сферах, як охорона здоров'я, захист навколишнього середовища, зокрема зміна клімату та інші глобальні виклики». В статті 375 Угоди йдеться й про розвиток науково-технологічного потенціалу з метою сприяння забезпеченню конкурентоспроможності економіки та суспільства. Видатки Державного бюджету на наукові дослідження у 2015 р. не перевищували 0,25% ВВП, а у 2016 р. скорочені до рівня нижче 0,2% ВВП, зазначається у вище згаданих рекомендаціях парламентських слухань на тему: «Про стан та проблеми фінансування освіти і науки в Україні» (16 листопада 2016 року). При цьому видатки на дослідження з місцевих бюджетів не здійснюються, а замовлення на наукові розробки від підприємств (спеціальний фонд бюджету) мізерно малі.

Нагальною потребою української економіки є неоіндустріальна модернізація. Вона спричинена як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Курс неоіндустріальної модернізації української економіки передбачає диверсифікацію економіки і перехід на інноваційний шлях розвитку. Основним завданням такої модернізації є мобілізація структурних, технологічних та соціальних джерел підвищення ефективності, які повинні стати не лише передумовою, але її змістом. Одним з ключових орієнтирів є формування принципово нових інституційних, економічних, організаційних форм інтеграції індустріального і постіндустріального укладів, становлення національної інноваційної системи, її включення у контури розширеного відтворення.

Фундаментальною основою неоіндустріальних процесів повинні стати високотехнологічні наукоємні галузі. Оскільки вони сприяють розширенню існуючих та створенню нових ринків збуту, більш ефективному використанню ресурсів, які в свою чергу потребують інтенсивної інноваційної діяльності, а висока частка доданої вартості в наукоємній продукції підвищує рівень зайнятості. Високотехнологічні галузі будуть стимулювати розвиток і в інших суміжних галузях. Що стосується України, то наукоємні галузі мають у 10-20 разів меншу питому вагу в промисловості в порівнянні із загальноприйнятим світовим рівнем, незважаючи на те, що в Україні є тенденція до збільшення обсягів реалізації високотехнологічної продукції. Найпрогресивніші наукоємні технології, до яких належать нанотехнології, оптоелектроніка, фотоніка, практично відсутні. Сировинна спрямованість експорту є домінуючою в Україні. Частка експорту товарів високих технологій, коливається в межах 4-5% у загальній структурі експорту товарів [3, с. 59].

Аналізуючи світові тенденції слід зазначити, що з середини 80 х рр. минулого століття світовий ринок високотехнологічної продукції має тенденцію до значного зростання. Це можна пояс-

нити переорієнтацією розвинених країн, а також деяких висхідних країн з емерджентною економікою на виробництво високотехнологічної продукції. За міжнародними розрахунками впродовж останніх 20-ти рр. темпи зростання валового доходу високотехнологічних галузей промисловості значно перевищили темпи зростання доходів інших галузей. Найбільша економічна активність у високотехнологічному секторі була у 1995-2007 рр. Протягом цього часу середньорічний приріст доходу високотехнологічних галузей промисловості сягав 9%, що значно перевищувало приріст доходів середньо- та низькотехнологічних галузей [8].

Швидкими темпами серед високотехнологічних галузей промисловості зростала додана вартість у телерадіокомунікаційній галузі, сфері виробництва офісного та комп'ютерного обладнання, фармацевтичній галузі. Слід відмітити, що серед високотехнологічних галузей світового виробництва спостерігалось падіння ВДВ у аерокосмічній галузі. Але це може бути потенціалом для розвитку аерокосмічної галузі в економіці України.

Підтвердженням цього є також рекомендації експертів міжнародної організації ОЕСР, які обґрунтували необхідність розвитку вітчизняного сектору авіабудування, оскільки Україна є однією з тих небагатьох країн світу, які здатні виробляти сучасні літаки. Українська промисловість авіабудування дуже відома в світі завдяки тривалій присутності країни в цьому секторі на міжнародному рівні. Сектор є частиною космічної промисловості і охоплює проектування, виробництво, обслуговування, поточний і капітальний ремонт літаків. Україна має гарну репутацію в галузі аеродинаміки. В Україні високий рівень інженерних навиків, а також сприятлива цінова конкурентоздатність. Тобто розвиток вітчизняного сектору авіабудування є потенціалом для покращення технологічної структури національної економіки.

Сучасна технологічна структура національного господарства України не відповідає сучасним постіндустріальним тенденціям розвитку світової економіки. Провідну роль на сучасному етапі у промисловості нашої країни відіграють ті галузі, які визначали світовий економічний розвиток у минулому столітті. Таким галузями є чорна металургія, електроенергетика, універсальне машинобудування, видобуток та споживання вугілля, кольорова металургія, нафтопереробка, тобто галузі 3-го та 4-го технологічних укладів.

Аналізуючи тенденції світового промислового виробництва важливо підкреслити, що в Україні частка металургії в докризовий період складала 17,6%, а у посткризовий – 20%, що значно вище, ніж в індустріальних країнах та країнах, що розвиваються. Прогресивною тенденцією в національній економіці у порівнянні із світовою є частка машинобудування, яка вище світового рівня на 4,2% відсоткових пункти [9, с. 230-231]. Але це статистичні показники, а щодо якісних характеристик і конкурентоспроможності продукції національного виробництва у машинобудуванні, то вони не відповідають світовим стандартам, і галузь потребує модернізації на основі неоіндустріальних підходів, що є необхідною умовою розвитку вторинного сектору економіки, а її підґрунтям повинні стати високотехнологічні галузі виробництва: авіаційна; ракетно-космічна; радіоелектроніка, обчислювальна техніка та засоби зв'язку; фармацевтична. Саме ці галузі з огляду на основні світові тренди і наявний вітчизняний потенціал відкриють нові можливості руху до постіндустріального суспільства, підвищать продуктивність праці (ВВП на одного зайнятого), а також скоротять споживання первинних (природних) ресурсів та покращать екологічні показники навколишнього середовища. Безперечно, це тривалий процес, що потребує нової ідеології, державного регулювання, інституціонального забезпечення державних інвестицій, стимулювання та підтримки вітчизняного бізнесу, створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій, формування нових цінностей.

Зазначимо, що важливою складовою неоіндустріальної політики є «індустріальна свідомість», під якою розуміємо комплекс професійних навичок працівників, належний технічний рівень, здатність працювати у колективі, дотримання трудової та технологічної дисципліни. В Україні ці інституційні структурні елементи «індустріальної свідомості» закладені в інженерів

та кваліфікованих спеціалістів із значним досвідом роботи. Але немає підстав вести мову у відношенні до молодих фахівців та майбутніх випускників. Процеси деіндустріалізації, які відбувалися в національній економіці, звели нанівець цінності індустріальної праці, призвели до втрати навиків технічної майстерності, які передавалися з покоління в покоління, деформували трудову дисципліну працівників.

Основними складовими інституціональних структурних змін є: ідеологія, економічна політика та економічна практика. Роль ідеології в стратегії неоіндустріалізації повинна бути спрямована на формування індустріальної свідомості через триаду «інформація-переконавання-традиції». Реалізація стратегії неоіндустріалізації потребує тривалого часу та зміни цінностей суспільства, які укоренилися в українському суспільстві впродовж останніх 25 років. Важливим компонентом стратегії здійснення процесів неоіндустріалізації повинні стати «реабілітація індустріальної ідеології та її компонентів, престижність зайнятості у промисловості, привабливість бізнесу в реальному секторі, диктатура технологічної та виробничої дисципліни» [2, с. 151].

Необхідність зміни сучасної ідеології як чинника формування нових якостей національної свідомості зумовлена тим, що промислові підприємства можна побудувати за власні або запозичені кошти, технології імпортувати, а людину, яка забезпечує ефективність виробничого процесу, змінити чи виховати в одну мить неможливо. Це тривалий і кропіткий процес. І якщо ми маємо на меті перехід через неоіндустріалізацію до постіндустріальної стадії розвитку, то слід пам'ятати, що в сучасних умовах роль людини на підприємстві не зводиться тільки до реалізації здатності до праці, але й полягає у плеканні здатності створювати нову техніку, продукувати нові технології, проектувати та організовувати процес виробництва. Всі ці якості людина набуває через формування у її свідомості необхідних цінностей, які роблять її гармонійно розвиненою.

Таким чином, інституціональна модернізація промисловості на основі неоіндустріалізації – це не тільки зміни у галузевій структурі промисловості й національної економіки, але й це зміни самої людини та її ціннісних орієнтирів, які відповідають новим глобалізаційним викликам. Сучасні революційні зміни у промисловості породжують третю промислову революцію, основою якої є відновлювальні джерела енергії, адаптивне виробництво, що базується на 3D – технології, а також широке застосування замінювачів металу у виробництві промислової продукції. Водночас закладається неоіндустріальне підґрунтя для четвертої промислової революції, що призведе до суттєвого підвищення конкурентоспроможності насамперед, обробної промисловості через посилену інтеграцію «кіберфізичних систем» в заводські процеси. Четверта промислова революція змусить людство переглянути ставлення до роботи і робочого процесу. За даними доповіді Всесвітнього економічного форуму в Давосі «Майбутнє працевлаштування» (2016 р.) вже через 5 років ми зможемо побачити кардинальну зміну понад 35% робочих навиків, наявних у сучасних людей. Про це сказано До 2020 року Четверта промислова революція відкриє людству світ робототехніки та автономного транспорту, штучного інтелекту та навчання за допомогою машин, нових матеріалів, біотехнологій та геноміки. Як наголошується в доповіді, деякі професії зникнуть, інші будуть розвиватися, а ті, яких зараз навіть і не існує, – стануть звичайним явищем. У найближчому майбутньому, щоб бути кваліфікованим на ринку праці, людина повинна буде вміти підлаштовуватися до зміни ситуації і розвивати свої навички відповідно до прогресу.

Тобто, кардинальні структурні зміни у промисловості мають спрямовуватися в напрямку розвитку цих тенденцій. Для того, що, не позиціонувати себе як «сировинний додаток світу» і зайняти гідну та високу позицію у новому світовому поділу праці, українській економіці необхідно налаштуватися на «креативне руйнування» неефективних секторів економіки для того, щоб побудувати нові продуктивні та екологічно безпечні виробництва. В Україні є наукові та інженерні школи, які здатні здійснити «прорив» та співпрацювати із світовою спільнотою, як в галузі науки, так і щодо залучення інвестицій та неоіндустріальної модернізації промислового сектору.

Висновки з проведеного дослідження. Першочергові фундаментальні інституціональні вимоги неоіндустріальної парадигми суспільно-економічної модернізації передбачають:

- організацію автоматизованого виробництва передових мікропроцесорів і мікропроцесорного обладнання;
- забезпечення трудовбереження внаслідок комп'ютеризації й автоматизації робочих місць, що призводить до зростання людського потенціалу і продуктивності праці, скорочення робочого часу;
- зниження енергоємності ВВП у поєднанні із енергозбереженням і зростанням енергоефективності;
- заміну олігархічної власності на державну, націоналізовану, вертикально інтегровану;
- посилення синергетичного ефекту нової індустріалізації через оптимізацію інтеграційних зв'язків неоіндустріальної спрямованості.

Одним з основних напрямків протидії інституціональній кризі і стимулювання нової індустріалізації є формування в країні середовища, сприятливого для розвитку бізнесу. В умовах дефіциту інвестиційних ресурсів в реальному секторі національної економіки, обмежених можливостей державного інвестування та наявності низки відомих ризиків для висхідних тенденцій інвестиційної діяльності у напрямку нової індустріалізації державна інвестиційна політика повинна бути націлена на запровадження дієвих механізмів стимулювання залучення вітчизняного та іноземного капіталу і створення ефективної системи управління інвестиційним процесом.

Поряд із зазначеними та багатьма іншими першорядними заходами влади і бізнесу доведеться вирішити два надзавдання: влада повинна забезпечити рівновіддаленість своїх уповноважених органів і представників від підприємницьких структур, а бізнес повинен всерйоз зайнятися самоорганізацією і консолідацією зусиль всього підприємницького співтовариства у відстоюванні власних інтересів і прав, не забуваючи при цьому свою міру соціальної відповідальності у досягненні загальнозначущих для країни цілей, в т.ч. нової індустріалізації.

Не менш важливим напрямком інституціонального забезпечення неоіндустріалізації є протидія корупції та тінізації економіки, що створюють серйозні ризики для реформування українського суспільства загалом. Слід визнати, що корупційні та тіньові схеми настільки міцно вмонтовані у діючий загальногосподарський механізм, що навіть їх різкий і раптовий (хоча і малоімовірний) демонтаж може цілком привести до обвалу всієї економіки. У цьому зв'язку задача влади щодо детінізації господарських відносин полягає, з одного боку, у розвитку стимулів для перебування бізнесу в легальній економіці та залучення тіньових капіталів некримінального походження в легальний сектор і, з іншого боку, у створенні умов, при яких тіньова економічна діяльність стає занадто ризикованим і дорогим заняттям.

Таким чином, подальший соціогосподарський розвиток України, як і багатьох інших країн пострадянського простору буде визначатися здатністю знайти відповіді на низку викликів структурного, технологічного та управлінського характеру, які сформувалися під впливом глобальних тенденцій неоіндустріального розвитку і перетворень в національній економіці в кризовий та посткризовий періоди. А це, в свою чергу, передбачає інституціоналізацію якісних змін у політичних та управлінських елітах, відповідальних за прийняття основних економічних рішень. Швидше за все, мова повинна йти про інституціоналізацію довгоочікуваної менеджериальної революції, покликаної запровадити відповідну пріоритетам нової індустріалізації модель управління і привести до управління на всіх щаблях суспільного життя нове покоління якісно підготовлених, інноваційно-індустріально та соціально орієнтованих менеджерів. Метою державної кадрової політики має стати забезпечення всіх сфер життєдіяльності держави кваліфікованими кадрами, необхідними для реалізації національних інтересів у контексті розвитку України як демократичної, соціальної держави з розвиненою ринковою економікою.

Зазначені заходи безумовно не вичерпують проблематику інституціоналізації якісних змін в управлінні процесами неоіндустріалізації на сучасному етапі. Більш того, вони лише передбачають проведення рішучої і системної заміни (не просто зміни) існуючої моделі управління господарським і суспільним розвитком, забезпечення рівновіддаленості державної влади від різних фінансово-промислових груп, що намагаються «приватизувати» розподільні функції держави. Мова йде про розробку в тісній взаємодії державного і корпоративного менеджменту з науковою спільнотою і впровадження у чітко визначених законодавчо ситуаціях системи сучасного дирижизму. Така система повинна бути позбавлена ручного управління з боку представників фінансового капіталу, схильного вибудовувати під себе систему управління, що забезпечує йому безперебійний процес збагачення. На противагу цьому введення дирижистських начал й алгоритмів в регулюванні економіки, безперечно, посилять орієнтацію на управління за результатами, на вирішення завдань адекватної сучасним умовам економічної політики неоіндустріалізації і буде сприяти справжній модернізації національного господарства в умовах глобальних зрушень.

1. Поклонська Л.С., Доуртмес П.О. Аналіз основних результатів діяльності підприємств машинобудівної промисловості // *Економічний форум*. – 2016. – № 3. – С. 225-234.
2. Задоя А.А. «Новая индустриализация» в контексте стратегических целей Украины / А.А. Задоя // *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. – 2012. – № 1(5). – С. 146–154.
3. Турко Д.О Аналіз зміни переліку високотехнологічних продуктів та визначення особливостей високотехнологічних галузей України / Д.О. Турко, І.В. Дронова-Вартанян, А.В. Артёмова // *Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі : проблеми теорії та практики*. – 2010. – № 2(10). – С. 51–63.
4. Чухно А.А, Твори : у 3 т. / НАН України ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка ; наук.-дослід. фін. ін-т при м-ві фін. України. – К., 2006. – Т. 3: Становлення еволюційної парадигми економічної теорії. – 712 с.
5. Прушківська Е.В. Неоіндустріалізація як процес оновлення вторинного сектору економіки в період економічної нестабільності / Е. В. Прушківська // *Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. пр.* – 2013. – Вип. 28. – Том 1. – С. 191–197. 255.
6. Rowtorn R.E. *De-industrialisation and Foreign Trade* / R.E. Rowtorn, J.R. Wells. – Cambridge : Cambridge University Press, 1987. – 430 p.; Rowtorn R.E. *Deindustrialisation – Its Causes and Implications* / R.E. Rowtorn, R. Ramaswamy. – IMF Working Paper WP/97/42, 1997. 262.
7. Геєць В.М. Суспільство, держава, економіка : феноменологія взаємодії та розвитку / НАН України ; Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. – К. : [б.в.], 2009. – 864 с.
8. *Global Insight World Industry Services database [Electronic resource]*. – Access mode : [http://www.pcbe.org/pcbe.nsf/0/c272e3feacfd1c1d8525734d00-529853/\\$file/MARK-KILLION_SEP07.pdf](http://www.pcbe.org/pcbe.nsf/0/c272e3feacfd1c1d8525734d00-529853/$file/MARK-KILLION_SEP07.pdf).
9. Секторальна структура національної економіки: теорія, методологія, практика формування / Е.В. Прушківська. – Запоріжжя: «Просвіта», 2013 – 375 с.
10. Стан розвитку науки і техніки, результати наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій за 2013 рік : аналітична доповідь // Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України. Український інститут науково-технічної і економічної інформації. – К., 2014. – 180 с. – С. 13; Стан розвитку науки і техніки, результати наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій за 2015 рік // Міністерство науки і освіти України. Український інститут науково-технічної і економічної інформації. – К., 2016. – 199 с. – С. 15.

E-mail: vgbodrov@gmail.com